

درآمدی بر

سبکبختی

اصول و قواعد انفاق
در نظام اخلاقی اسلام

کاظم دلیری

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

درآمدی بر سبک بخشنده‌گی

اصول و قواعد اتفاق در نظام اخلاقی اسلام

کاظم دلیری

ناشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

تهیه

پژوهشکده اخلاق و معنویت

سرپرستار

محمدباقر انصاری

ویراستار

فاطمه رجایی بهشت‌آباد

لینوگرافی، چاپ و صحافی

چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۸

شمارگان: ۴۰۰

قیمت: ۷۵۰۰ تومان

عنوان: ۱۴۵، سلسل: ۸۶۷

نشانی

قم، خیابان معلم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، نشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

تلفن و دورنگار: ۳۷۸۳۲۸۳۳ - ۰۲۵

ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸

کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱

مراکز پخش

۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۳۷۸۳۲۸۳۴ - ۰۲۵

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی در دانشگاه تهران،

پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن:

۰۲۱ - ۶۶۹۵۱۵۳۴

وب‌گاه: www.pub.isca.ac.ir

رایانامه: nashr@isca.ac.ir

فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir

فروشگاه نشر دیجیتال: www.pajoohaan.ir

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

شابک:

وضعیت فهرست‌نویسی:

یادداشت:

یادداشت:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

شناسه افزوده:

رده‌بندی کنگره:

رده‌بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی:

BP ۲۵۰/۳

۲۹۷/۶۳۲

۵۷۶۵۷۱۹

اصول و قواعد اتفاق در نظام اخلاقی اسلام

اتفاق - جنبه‌های مذهبی - اسلام

اتفاق - احادیث

سخاوتمندی - جنبه‌های مذهبی - اسلام

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ

اسلامی، پژوهشکده اخلاق و معنویت

۱۵	سخنی با خواننده
۱۹	مقدمه

فصل اول: مفاهیم

۲۹	۲-۱. اصول و قواعد
۳۰	۴-۳. شرایط و آداب
۳۱	۷-۵. انفاق، نفقه و اعطا
۳۳	۱۰-۸. سخاوت، جود و بخل
۳۵	۱۴-۱۱. برّ، احسان، مواسات و ایثار
۳۶	۱۶-۱۵. زکات و صدقه

فصل دوم: شرایط انفاق

۳۹	۱. انفاق از سر ایمان به خدا و پیامبر ﷺ
۴۱	۲. پرهیز از ترس و بدبینی به آینده
۴۴	۳. اخلاص در انفاق
۴۴	یک. ترک ریاکاری
۴۵	دو. نداشتن توقع سپاسگزاری و پاداش

- ۴۶ سه. نداشتن مطامع مادی بیشتر
- ۴۷ چهار. اعطای پنهانی صدقات مستحب
- ۵۰ پنج. بازگونکردن انفاق نزد دیگران
- ۵۱ ۴. ترک منت و اذیت
- ۵۴ ۵. اعطا با طیب خاطر
- ۵۵ ۶. انفاق از اموال حلال و ارزشمند
- ۵۸ ۷. میانه روی در انفاق
- ۶۳ ۸. تناسب میزان و نوع انفاق با طاقت و وسع مالی دهنده
- ۶۹ ۹. تناسب انفاق و مقدار نیاز گیرنده
- ۷۱ ۱۰. پیروی از دست‌های معین در موارد خاص
- ۷۳ ۱۱. رعایت اولویت‌ها
- ۷۴ یک. ملاک‌های طبقه‌بندی و اولویت‌بندی انفاق
- ۷۵ دو. تأثیر شرایط و مقتضیات زمان در اولویت‌بندی نوع انفاق
- ۷۷ سه. شیوه‌های اولویت‌بندی انفاق
- ۷۹ چهار. انصراف ادله انفاق به مسلمانان و لزوم اهتمام بیشتر به شیعیان
- ۸۳ - شواهد حدیثی
- ۸۶ - شواهد سیره‌ای
- ۸۸ - تأثیر شرایط زمانی در تأکید انمه علیه السلام بر رسیدگی به حال شیعیان
- ۹۶ - تأکید بر صله امام توسط مؤمنان
- چکیده فصل دوم

فصل سوم: رتبه‌بندی نوع انفاق به حسب نیازهای انسان

- ۹۹ مرتبه نخست: اطعام

الف) معنای طعام.....	۱۰۰
ب) اهمیت طعام و اولویت اطعام در متن آموزه‌های دین.....	۱۰۲
۱. تبدیل تعبیر انفاق به اطعام.....	۱۰۳
۲. ستایش اطعام و بیان پاداش و ارزش آن.....	۱۰۴
۳. توصیه به اطعام روزانه.....	۱۰۶
۴. نهادن اطعام در متن شعایر و احکام دین.....	۱۰۸
ج) نمونه‌های از اهتمام به اطعام در سیره اهل بیت (علیهم‌السلام).....	۱۱۱
۱. سیره امام سجاد (علیه‌السلام).....	۱۱۱
۲. سیره امام صادق (علیه‌السلام).....	۱۱۳
۳. سیره امام کاظم (علیه‌السلام).....	۱۱۴
۴. سیره امام رضا (علیه‌السلام).....	۱۱۴
د) فضیلت اطعام حیوانات از عذای خود.....	۱۱۵
مرتبۀ دوم: سیراب کردن تشنگان.....	۱۱۷
سیراب کردن حیوانات و گیاهان.....	۱۲۱
مرتبۀ سوم: پوشاندن لباس.....	۱۲۲
الف) اهمیت لباس و جایگاه آن در انفاق.....	۱۲۲
ب) بخشش لباس مازاد بر نیاز خود.....	۱۲۶
ج) نمونه‌هایی از بخشش لباس در سیره معصومان (علیهم‌السلام).....	۱۲۸
مرتبۀ چهارم: اسکان.....	۱۳۰
الف) اهتمام حکومت علوی به تأمین مسکن نیازمندان.....	۱۳۰
ب) وقف خانه بر خانواده‌های بی‌خانمان.....	۱۳۱
ج) عاریۀ خانه مازاد بر نیاز خود بر مؤمنان نیازمند.....	۱۳۲
د) توسعه در مسکن نیازمندان.....	۱۳۴

- ۱۳۴ مرتبه پنجم: تأمین هزینه‌های ازدواج
- ۱۳۷ مرتبه ششم: پرداخت بدهی و کمک به بدهکاران
- ۱۴۱ شیوه‌های کمک به بدهکاران
- ۱۴۱ ۱. پرداخت بدهی آنان
- ۱۴۲ ۲. ضمانت دین میت و محتضر
- ۱۴۵ ۳. بخشش همه یا بخشی از دین بدهکار
- ۱۴۸ ۴. تخفیف در مدت و مبلغ بدهی
- ۱۵۳ مرتبه هفتم: تأمین هزینه‌های درراه‌ماندگان
- ۱۵۶ نمونه‌هایی از سیره اهل بیت (علیهم‌السلام)
- ۱۵۸ مرتبه هشتم: آزادسازی بردگان
- ۱۶۰ نمونه‌هایی از سیره اهل بیت (علیهم‌السلام)
- ۱۶۰ ۱. سیره امیرالمؤمنین (علیه‌السلام)
- ۱۶۱ ۲. سیره امام حسین (علیه‌السلام)
- ۱۶۲ ۳. سیره امام زین‌العابدین (علیه‌السلام)
- ۱۶۳ ۴. امام باقر (علیه‌السلام) و آزادکردن عده‌ای از بردگان در هنگام وفات
- ۱۶۴ ۵. امام صادق (علیه‌السلام) و آزادسازی بردگان به شرط ایمان و عمل صالح
- ۱۶۶ چکیده فصل سوم

فصل چهارم: اصول و قواعد انفاق بر خود و بستگان

- ۱۷۰ طبقه اول: خود
- ۱۷۰ ۱. اصل حفظ جان خود با اموال
- ۱۷۲ ۲. برتری طلب قوت بر ترک آن و عزلت برای عبادت
- ۱۷۴ ۳. اصل صرف مال برای حفظ آبروی خود

۱۸۰	۴. اصل انفاق از مازاد بر نیاز خود و خانواده
۱۸۶	۵. جواز نگهداشتن مقدار کفاف خود و ترجیح ایثار آن
۱۹۱	طبقه دوم: زن و فرزندان
۱۹۳	۱. اصل تأمین نفقه عیال و عدم تضييع حق آنان
۱۹۵	تحقق نافرمانی خدا با تضييع حق عیال
۱۹۷	۲. اصل ارزشمندی کار و تلاش برای تأمین نفقه عیال
۲۰۲	۳. اصل تقدم مطلق تأمین نیاز خانواده بر نیاز دیگران
۲۰۸	۵. اصل پرهیز از صرف حق عیال در راه صدقه مستحبی
۲۱۰	۶. اصل تأمین مقدار کافی و متعارف از نیازهای خانواده
۲۱۱	یک. حدسیر کردن اوگرسنگی و پوشاندن از برهنگی
۲۱۳	دو. به مقدار کفایت
۲۱۵	سه. در حد متعارف
۲۱۶	چهار. جمع حد کفایت و حد متعارف
۲۱۷	پنج. عبارات شیخ طوسی و صاحب شرایع در مسئله
۲۱۸	۷. اصل مطلوبیت توسعه بر عیال
۲۲۳	۸. اصل ذخیره قوت سال
۲۲۷	۹. اصل تأمین پشتوانه مالی برای آینده خانواده
۲۳۱	طبقه سوم: والدین
۲۳۱	۱. اصل اطلاق ادله احسان به والدین درباره دین و آیین آنان
۲۳۲	۲. اصل لزوم تأمین نفقه والدین
۲۳۴	۳. اصل مطلوبیت پرداخت صدقه از جانب والدین
۲۳۵	۴. اصل امکان ادای دین خود به والدین با ادای دیون آنان
۲۳۶	طبقه چهارم: خویشاوندان

۱. اصل تعمیم صله رحم به کمک‌های مادی ۲۳۶
۲. تقدم نسبی انفاق بر خویشاوندان نیازمند بر بیگانگان ۲۳۸
- یک. ادله قرآنی تقدیم خویشاوندان در احسان و انفاق ۲۴۱
- دو. ادله روایی ۲۴۳
- برتری اعطا به خویشاوند بر آزادسازی بردگان ۲۴۵
- توصیه به افزودن عطا بر خویشاوند ۲۴۶
- سه. ادله سنی ۲۴۷
- سیره امام صادق و امام رضا علیهما السلام ۲۴۷
- سیره امام رضا و امام جواد علیهما السلام ۲۴۸
۳. اطلاق ادله صله رحم حتی نسبت به کفار ۲۵۰
۴. اطلاق صله رحم نسبت به مخالفان خود ۲۵۱
- یک. امام صادق علیه السلام کمک به حسن بن علی افطس ۲۵۱
- دو. امام موسی کاظم علیه السلام و کمک به محمد بن اسماعیل ۲۵۲
- سه. امام سجاد علیه السلام و ضمانت بدهی عبدالله بن حسن ۲۵۳
- چکیده فصل چهارم ۲۵۳

فصل پنجم: اصول و قواعد انفاق بر عموم نیازمندان

- طبقه اول: ایتم نیازمند ۲۵۵
۱. اصل تقدم نسبی ایتم در طبقات گیرندگان انفاق ۲۵۶
۲. اصل یتیم‌نوازی ۲۵۷
۳. اصل تکفل کامل یک یا چند یتیم ۲۵۹
- طبقه دوم: همسایگان نیازمند ۲۶۱
۱. اصل تقدم همسایگان نیازمند بر دیگران ۲۶۳

۲۶۴	۲. اصل مواسات با همسایه گرسنه در طعام خود
۲۶۵	۳. اصل مواسات با ماعون و کمک‌های عام
۲۶۸	۴. اصل کمک‌رسانی به همسایه در شرایط خاص
۲۶۸	طبقه سوم: فقرا و مساکین
۲۶۹	۱. معنای فقیر و مسکین
۲۷۲	۲. حد فقر و مراتب آن
۲۷۶	۳. تأکید قرآن بر رسیدگی به مساکین و فقرا
۲۷۷	۴. اصل قراردادن حق معلوم از دارایی‌های خود برای فقرا و مساکین
۲۷۷	نکات. روایات تفسیری
۲۸۲	دو. تفاوت زکات و حق معلوم
۲۸۳	سه. وجوب حق معلوم
۲۸۵	چهار. مراد از سال و محروم
۲۸۷	۵. اصل تکفل اطعام یک یا چند خانواده فقیر
۲۹۱	۶. اصل ترغیب اجتماعی بر اطعام مسکین
۲۹۲	۷. اصل حمایت از سالمندان، زمینگیران، بیماران و معلولان
۲۹۵	طبقه چهارم: سائلان
۲۹۶	۱. اصل پرهیز از سؤال بدون نیاز
۲۹۸	۲. اصل پرهیز از سؤال در حال نیاز
۳۰۰	۳. اصل کار و تلاش به جای وابستگی به دیگران
۳۰۴	تجویز سؤال در موارد خاص
۳۰۸	۴. اصل تعلیم اسباب جلب روزی و برحذر داشتن از اسباب فقر
۳۱۰	۵. اصل نراندن سائل و رد نکردن او
۳۱۴	۶. اصل اعطا به سائلان از حق معلوم

- ۳۱۴ ۷. اصل اعطا به سه سائل در روز
- ۳۱۶ ۸. اصل اعطای بیشتر به سائلان شکرگزار
- ۳۱۹ ۹. اصل صدقه بر سائلان ناشناس و مقدار آن
- ۳۲۴ طبقه پنجم: عامه مسلمانان
- ۳۲۵ طبقه ششم: نیازمندان اهل کتاب
- ۳۲۷ ۱. اصل صدقه بر اهل کتاب برای نجات جانسان
- ۳۲۸ ۲. اصل پرهیز از صدقه بر اهل بدعت و عناد و نواصب و اطعام آنان
- ۳۳۲ چکیده فصل پنجم

فصل ششم: آداب انفاق

- ۳۳۵ ۱. انفاق از دوست داشتنی ها
- ۳۳۹ ۲. تسريع در انفاق
- ۳۴۳ ۳. پیشدستی در انفاق
- ۳۴۷ ۴. انفاق و ایشار در حال راحتی و سختی
- ۳۵۱ ۵. استمرار انفاق
- ۳۵۱ یک. انفاق در ابتدای هر روز و هر شب
- ۳۵۳ دو. انفاق و اطعام روزانه
- ۳۵۴ سه. انفاق در هر روز جمعه
- ۳۵۵ چهار. انفاق ماهیانه
- ۳۵۶ ۶. اغتنام فرصت های خاص انفاق
- ۳۵۶ یک. روز عرفه
- ۳۵۷ دو. ماه رمضان و شب قدر
- ۳۵۷ سه. ماه شعبان

۳۵۸	۷. توجه به انفاق‌های پایدار
۳۶۳	۸. شرم‌کردن از اعطای اندک
۳۶۴	۹. اعطای مستقیم و بی‌واسطه مال
۳۶۴	یک. اعطای صدقه با دست خود
۳۶۷	- بوسیدن عطا پس از اعطا
۳۶۸	- اعطا با دست راست
۳۷۰	- و. اطمینان در نزد خود
۳۷۱	سه. گام برداشتن و تلاش در راه حاجت مؤمن
۳۷۲	۱۰. درخواست دعا از گیرنده
۳۷۴	۱۱. تناسب انفاق با معرفت و منزلت دینی و اخلاقی گیرنده
۳۷۸	۱۲. تکریم نیازمندان
۳۷۸	یک. کمک‌های پنهانی و شهادت
۳۷۹	دو. ایجاد حائل میان خود و نیازمند
۳۷۹	سه. تبدیل حاجت‌خواهی شفاهی به نوشتاری
۳۸۰	چهار. هم‌سفره‌شدن با فقرا و مساکین
۳۸۱	پنج. تغییر نگرش انسان‌ها به فقر و غنا
۳۸۲	۱۳. جهت‌دهی برخی انفاق‌ها به سوی قرض و هبه به جای صدقه
۳۸۴	۱۴. بذل جاه و میانجیگری در انفاق
۳۸۵	یک. گفتگوی امام صادق (ع) با شهاب بن عبدربه
۳۸۶	دو. نامه امام صادق (ع) به نجاشی برای تخفیف در خراج
۳۸۷	سه. نامه امام جواد (ع) برای تخفیف در مالیات
۳۸۸	چهار. گفتگوی امام موسی کاظم (ع) با فضل بن یونس
۳۸۹	پنج. کاربرد فنون ویژه برای کمک به شیعیان گرفتار

۳۸۹..... ۱۵. بهره‌گیری از مفهوم توسعه‌یافته صدقه

۳۹۱..... ۱۶. یادآوری شکرگزاری از نعمت‌های خدا

۳۹۲..... ۱۷. ارشاد گنهکاران در ضمن انفاق

۳۹۴..... چکیده فصل ششم

۳۹۷..... کتابنامه

۴۱۳..... نمایه‌ها

۴۱۳..... آیات

۴۲۱..... روایات

۴۴۵..... موضوعات

۴۵۵..... اعلام و مشاهیر

۴۶۲..... مکان‌ها

۴۶۳..... کتاب‌ها

سخنی با خواننده

به برکت انقلاب اسلامی و در سایه تلاش‌های پرثمر حوزویان در سال‌های اخیر، آموزش‌ها و مطالعات اخلاقی مورد اهتمام قرار گرفته است؛ اما نمی‌توان انکار کرد با وجود این تلاش‌ها عرصه بین معارف اخلاقی قرآن و اهل بیت (علیهم‌السلام) همچنان یک حوزه بدون شاخص و استاندارد علمی باقی مانده است و تحت تاثیر شعار تسامح در ادله سنن گرفتار هرج و مرج روش‌شناختی است؛ به گونه‌ای که هنوز یک جریان علمی منضبط، مستحکم، مستظهر به اصول و قواعد متفق و روش‌شناسی متین و معتبر وجود ندارد.

پژوهشکده اخلاق و معنویت در پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی از همان آغاز به هدف بازخوانی، بازنگری و بازسازی علم اخلاق اسلامی جدید آمد و تلاش کرد تا این حوزه را به عنوان یک رشته معتبر به استانداردهای دانشی علوم اسلامی ارتقا بخشد و از داوری‌های ارتجالی و مطالعات استحسان‌ی و سلیقه‌ای برهاند. خوشبختانه برای مطالعاتی «الهیات اخلاق» دانشی فراهم آمده از این تأملات در منابع قدسی است. این بسته مطالعاتی شامل موضوعات متعددی است که چندی از آنان را تاکنون پژوهشکده اخلاق و معنویت، پژوهش، تدوین و منتشر کرده است؛ آثاری چون:

— اخلاق اسلامی و کاربرست قاعده تسامح در ادله سنن از محمدتقی اسلامی؛

- مناسبات فقه و اخلاق در گفتگو با اندیشوران: به کوشش محمد هدایتی؛
- فقه و اخلاق؛ مقایسه‌ای علم‌شناختی از مهدی احمدپور؛
- استنباط حکم اخلاقی از سیره و عمل معصوم از محمد عالم‌زاده نوری؛
- استنباط حکم اخلاقی از متون دینی و ادله لفظی، دو دفتر از محمد عالم‌زاده نوری؛

- درآمدی بر سبک بندگی؛ اعتدال عبادی در سیره معصومان علیهم‌السلام از کاظم دلیری.

کتاب بیش رو دومین اثر فقه الاخلاقی از دانشور ارجمند حجت‌الاسلام و المسلمین کاظم دلیری و همزاد و همتای کتاب اخیر است. در کتاب گذشته (درآمدی بر سبک بندگی) محقق محترم با جمع‌آوری آیات و احادیث و با بررسی دو و نیم قرن از حیات پاک و پربرکت پیشه‌ان امت اسلامی، موضوع عبادت و اعتدال عبادی را در سیره معصومان بررسی کرده است. در این کتاب نیز، به عنوان یک مطالعه موردی و در امتداد همین مسیر به تبیین عالمانه اصول و قواعد اتفاق در نظام اقتصادی اسلام می‌پردازد و می‌کوشد نمونه‌ای از مطالعات روشمند و بررسی‌های اجتهادی اخلاقی را در یک موضوع مورد ابتلا و پرتأثیر ارائه دهد.

جایگاه و اهمیت اتفاق در نظام اقتصادی و تربیتی اسلام چندان پوشیده نیست. اتفاق در راه خدا علاوه بر آثار اقتصادی فراوان در جامعه‌ای تردید یکی از راه‌های تقرب به خدا و کسب تعالی معنوی و سعادت اخروی است. از مجموع آموزه‌های دینی به دست می‌آید این عبادت مالی بیش از آنکه برای جامعه و برای دیگران سودمند باشد، موجب تربیت و طهارت و تعالی خود اتفاق‌کننده می‌گردد؛ همان‌که خدای متعال در قرآن کریم فرموده است: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا». پرداخت صدقه پیش از آنکه موجب خرسندی بینوایان و رفع نیاز نیازمندان باشد، موجب رهایی صدقه‌دهنده از تعلق به دنیا و اسارت محبت به مال است؛ بنابراین هزینه‌کرد مال در راه خدا، هم یک برنامه تربیتی دینی است و هم یک راهکار اقتصادی برای حل مشکل جامعه.

طبیعتاً این عبادت مالی نیز مانند هر عمل خیر دیگری ممکن است دچار آفت و آسیب شود و از حدود و اصول خود خارج گردد و برای آنکه این برنامه مهم در زندگی ایمانی مؤمنان ثمربخش و نقش آفرین باشد، باید در چارچوب اصول و قواعدی قرار گیرد. اینکه چه مالی را چه مقدار و به چه کسی یا در چه راهی و با چه شرایط و آدابی انفاق کنیم، و به چه کسانی بیشتر خیر برسانیم، پرسش‌هایی است که در این اثر بدان پرداخته شده است.

این اثر می‌کوشد تا با کاوش عالمانه در متون دینی، در کنار اهتمام به اعتبار مصدری و وحدی، دلالت‌های اخلاقی این متون را کشف کند و به مدلول جدی و نهایی آن‌ها دست یابد و در جمع میان ادله به صورتی روشمند عمل کند.

در این اثر با استقرای قواعد و قواعد، انطباق آن بر اصول عقلی و عقلایی نمایانده شده است. آنها در چارچوب اصول و قواعد، انطباق آن بر اصول عقلی و عقلایی نمایانده شده است. رتبه‌بندی نوع انفاق بر حسب نیازهای انسان، اصول و قواعد انفاق بر خود، خویشاوندان و عموم نیازمندان غیر خویشاوندان، اصول کلی حکم بر کمیت و مقدار مطلوب انفاق و شیوه‌های اصلاح و ارتقای کیفی و تربیتی انفاق از موضوعات این کتاب است.

از محقق فاضل جناب حجت الاسلام و المسلمین کاظم دلیری که با تلاش پیگیر خود این اثر را به سامان رساند و از همه کسانی که در بیاوردن آن سهمی داشتند، به‌ویژه از ناظر این پژوهش حجت الاسلام و المسلمین دکتر سیدرضا حسینی و نیز حجج اسلام و المسلمین آقایان محمد عالم‌زاده نوری و سیدعلیرضا مهدی ارزیابان آن متشکرم؛ همچنین برای ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر نجف لک‌زایی و معاونت محترم پژوهشی و همکاران محترم نشر پژوهشگاه، آرزوی توفیقات روزافزون دارم.

مهدی علیزاده

مدیر پژوهشکده اخلاق و معنویت

مقدمه

حمد و ستایش خداوندی راست که رحمت بی انتهایش همه چیز را فراگرفته و عالم هستی بر حرمان لطف و کریمش نشسته است و درود بیکران بر پیام آور رحمت حضرت ختمی مرتبت و جلالان پاکمن در شجره طوبای جود و سخاوت در خانه هایشان ریشه گسترانده و شاخ و برگش به خانه های بیروانشان راه یافته است و شاگردان مکتبشان درس نثار و ایثار را از ایشان فرا گرفته اند.

انفاق و بخشندگی در نظام اقتصادی اسلام جایگاه والایی دارد. نیم نگاهی به آیات فراوان انفاق، خود گویای اهتمام قرآن کریم به این مهم است تا جایی که انفاق، همنشین مهم ترین شعار دینی یعنی اقامه نماز گشته است. انفاق بجا و نیکو یکی از شاخصه های سنجش سلامت و صلاح جامعه و امت اسلام است. همچنان که امام باقر علیه السلام فرمود: «إِنَّ مِنْ صَلَاحِ الدِّينِ وَ صَلَاحِ أَهْلِ الدِّينِ أَنْ تُصِيرَ الْأَمْوَالُ إِلَى مَنْ يُؤَدَّى فِيهَا الْحَقُّ وَ يَصْطَنِعَ فِيهَا الْمَعْرُوفَ وَ إِنَّ مِنْ فُسَادِ الدِّينِ وَ فُسَادِ أَهْلِ الدِّينِ أَنْ تُصِيرَ الْأَمْوَالُ إِلَى مَنْ لَا يُؤَدَّى فِيهَا الْحَقُّ وَ لَا يَصْطَنِعُ فِيهَا الْمَعْرُوفَ»^۱ بخشی از صلاح دین و

۱. ر.ک: بقره: ۳، انفال: ۳، حج: ۳۵، لقمان: ۴، نمل: ۳.

۲. علی بن حسن طبرسی؛ مشکاة الأنوار؛ ص ۱۸۳. نویسنده در متن حدیث اشاره می کند که در متن دیگر «إِنَّ مِنْ صَلَاحِ الْإِسْلَامِ وَ صَلَاحِ أَهْلِ الْإِسْلَامِ» آمده است. کتاب کافی نیز مشابه این حدیث را ←

اهل دین در این است که اموال نزد کسی قرار بگیرد که حقوقش را می‌پردازد و با آن کار پسندیده می‌کند و بخشی از فساد دین و اهل دین آن است که اموال نزد کسی قرار گیرد که نه حقوق آن اموال را می‌پردازد و نه با آن کار نیک می‌کند.^۱ سر پیوند انفاق و صلاح دین در آن است که انفاق بسیاری از شکاف‌های اجتماعی و طبقاتی را پُر می‌کند و از فقر و بیکاری و نابسامانی‌های اجتماعی همچون بزهکاری، بدکاری، ناامیدی، خودکام‌بینی و گاه شک و تزلزل در باورهای دینی پیشگیری می‌کند. انفاق، پیوندهای اجتماعی را به‌سود می‌بخشد، دل‌ها را به هم نزدیک می‌سازد و بذر محبت و وحدت و برادری را در دل‌ها می‌نشاند و از دشمنی‌ها و کینه‌توزی‌ها می‌کاهد. امام صادق (علیه السلام) به مُعَلّی بن خنیس فرمود: «ای مُعَلّی! با صله دادن به برادرانت محبت آنان را به سوی خود جلب کن که خواهند بخشش را مایه مهرورزی و بخل را مایه کینه‌توزی قرار داده است. به خداوند سوگند! اگر شما از من بخواید و به شما عطا کنم و دوستم بدارید، نزد من دوست‌داشتنی‌تر است تا از من نخواهید و به شما ندهم و دشمنم بدارید».^۲

افزون بر برکات اجتماعی انفاق، این کار خداپسند برکات فردی فراوانی را نیز از خزانه غیب نصیب انسان می‌کند و سبب رفع فقر و گشاری‌های اخروی و دفع بلاها و شفای بیماری و نازل شدن روزی بر انفاق‌کننده می‌شود.^۳ نجات و پاداش بزرگ

→

نقل کرده است، با این تفاوت که در آنجا از امام صادق (علیه السلام) نقل کرده و در این آیه «مِنْ بَقَاءِ الْإِسْلَامِ وَ بَقَاءِ الْمُسْلِمِينَ... وَإِنَّ مِنْ فَنَاءِ الْإِسْلَامِ وَ فَنَاءِ الْمُسْلِمِينَ» آمده است (ر.ک: شیخ کلینی: الکافی: ج ۴، ص ۲۵، بابُ الْمَعْرُوف، ح ۱). ظاهراً مراد از «حق» در این روایت، انفاق‌های واجب و مراد از «معروف» انفاهای مستحب است.

۱. یا مُعَلّی، تَحَبَّبْ إِلَى إِخْوَانِكَ بِصِلَتِهِمْ، فَإِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْعَطَاءَ مَحَبَّةً وَ الْمَنَعَ مَبْغَضَةً، فَأَتَمُّ وَ الْإِسْلَامُ تَسْأَلُونِي وَ أُعْطِيكُمْ فَتَحِبُّونِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَلَّا تَسْأَلُونِي فَلَا أُعْطِيكُمْ فَتَبْغِضُونِي الْحَدِيثُ (شیخ طوسی: الأُمَالِي: ص ۳۰۴، ش ۶۰۸، ح ۵۵).

۲. ر.ک: شیخ کلینی: الکافی: ج ۴، ص ۲-۳، بابُ فَضْلِ الصَّدَقَةِ، ح ۲، ۵ و ص ۹-۱۰، بابُ فِي أَنَّ الصَّدَقَةَ تَزِيدُ فِي الْمَالِ، ح ۱، ۳ و ۴. نیز: سید رضی: نهج البلاغه: ص ۹۴.

آخرت را نصیب او می‌کند؛^۱ بلکه اقدام به انفاق و خوگرفتن با آن، انسان را از بخل و حرص - که از بدترین بیماری‌های درونی و سرمنشأ بسیاری از آلودگی‌های دیگر هستند - پاک و مشمول دعای پیامبر اکرم ﷺ و اوصیای او می‌سازد؛ همچنان‌که قرآن کریم فرمود: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ»^۲ از اموالشان صدقه‌ای را بگیر که با آن ایشان را پاک و تزکیه می‌کنی و بر آنان درود بفرست که درودت مایه آرامش آنان است» و در سوره مبارکه تغابن نیز فرمود: «فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»^۳ تا می‌توانید تقوای الهی داشته باشید و بشنوید و اطاعت کنید، انفاق کنید که برای خودتان بهتر است و هر که از شُحّ نفس (بخل حرص‌الود)^۴ ننگه داشته شود، پس همانان رستگاران‌اند».

پس از این مقدمه کوتاه درباره اهمیت و ضرورت انفاق،^۵ در باب اهمیت و

۱. ر.ک: رعد: ۲۲، فاطر: ۲۹، حدید: ۷، شیخ کلینی: الکافی: ص ۳، بَابُ فَضْلِ الصَّدَقَةِ، ح ۶ و ص ۴۰-

۲. بَابُ مَعْرِفَةِ الْجُودِ وَ الشَّحَاءِ، ح ۸، ص ۴۱.

۳. در روایت اسحاق بن عمار از امام صادق علیه السلام است که رسول خدا ﷺ به قبیله بنی‌سلمه فرمود: ای بنی‌سلمه سرور شما کیست؟ گفتند: ای رسول خدا، سرور ما سروری است که در او بخل است. رسول خدا ﷺ فرمود: وَ أَيْ ذَاكَ أَذَى مِنَ الْبُخْلِ: و چه بیماری است که در او بخل است (شیخ کلینی: الکافی: ج ۴، ص ۴۴، بَابُ الْبُخْلِ وَ الشَّحِّ، ح ۳). امیرالمؤمنین علیه السلام نیز فرمود: الْبُخْلُ جَامِعٌ لِمَسَاوِي الْعُيُوبِ وَ هُوَ زَمَامٌ يُقَادُّ بِهِ إِلَى كُلِّ سُوءٍ: بخل جامع عیوب بد است و عاملی است که به سبب آن انسان به هر بدی کشانده می‌شود (سید رضی: نهج البلاغه: ص ۵۴۳). برای دیدن روایات بیشتر در این باره، ر.ک: شیخ کلینی: الکافی: ج ۴، صص ۴۱ و ۴۴، بَابُ الْبُخْلِ وَ الشَّحِّ، ح ۱ و ۱۴.

۳. توبه: ۱۰۳.

۴. تغابن: ۱۶. تعبیر «وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ...» در آیه ۹ از سوره حشر نیز آمده است.

۵. جوهری: الصحاح: ج ۱، ۳۷۸. ابن‌فارس: معجم مقاییس اللغة: ج ۳، ص ۱۷۸. راغب اصفهانی: مفردات الفاظ القرآن: ج ۱، ص ۴۴۶.

۶. گفتنی است کتاب‌های تألیف‌شده در باب انفاق، معمولاً به بحث اهمیت و آثار انفاق نیز پرداخته‌اند و نویسنده نیز در نخستین کتاب تألیفی خود با عنوان گره‌گشایی از دیدگاه اسلام (قم، مرکز پژوهش‌های

ضرورت این نوشتار و فلسفه وجودی آن نیز باید گفت انسان در بحث هزینه‌کرد و بخشش اموال بر سر دوراهی‌های گوناگونی قرار دارد: از یک سو خود فرد و نیازهایش قرار دارند و از سوی دیگر نیازهای خانواده و نیازمندان دیگر اعم از پدر و مادر و بستگان، همسایگان، یتام، فقرا و مساکین، سائلان و دراهماندگان هستند که هریک از آنان مطالبه‌ای دارند؛ همچنین راه‌های متعدد دیگر هزینه‌کرد همچون ساخت مسجد، مدرسه، جاده، پل، بیمارستان و جهاد در راه خدا نیز هست. از منظر دیگر نیازهای انسان متعدد و گوناگون و اعم از نیازهای اولیه و ثانویه همچون نیاز به خوراک، پوشاک، مسکن، آزادی و امنیت، ازدواج، رفت‌وآمد و مسافرت، بهداشت و درمان، تحصیل و جز آن است که باید میان آنها اولویت‌سنجی و رتبه‌بندی کرد؛ افزون بر همه اینها، هر کم و کیف اتفاق و شیوه‌های اعطای آن نیز باید اصول و قواعدی رعایت شود تا اتفاق در مسیر درست خود جریان یابد و برای دهنده یا گیرنده پیامدهای بدی به بار نیآورد. غرض از اتفاق نقض نشود و نتیجه عکس ندهد.

با تحلیل رفتارهای انفاقی فرد و جامعه مودمان، نمونه‌های فراوانی از غفلت و بی‌تدبیری را مشاهده می‌کنیم؛ برای مثال چنانچه در جامعه‌ای آمار گرسنگی یا برهنگی یا بی‌سرپناهی افزایش یابد - که متأسفانه بسیاری از کشورهای اسلامی چنین هستند - طبیعی است که سمت‌وسوی انفاق‌های فردی و اجتماعی اعم از دولتی و مردمی باید بیشتر به سمت تأمین خوراک و پوشاک و مسکن نیازمندان پیش رود و در این اوضاع و احوال اقداماتی مانند پرداخت هزینه‌های کلان برای زیست و نقش‌ونما کردن ساختمان‌های شخصی یا عمومی از قبیل بانک‌ها، ادارات و شرکت‌ها

→

اسلامی صدا و سیما - ۱۳۸۶)، بحث مفصلی در باب اهمیت و آثار گره‌گشایی و انفاق در اسلام کرده است که خوانندگان گرامی برای دیدن تفصیل این بحث می‌توانند به متن کتاب مزبور یا به آدرس زیر مراجعه کنند:

توجیه منطقی و شرعی ندارد یا درحالی که در بسیاری از مناطق شهری و روستایی و جاده‌های میان‌شهری، مساجد به اندازه کافی نیست، برخی از متدینان مخارج سنگینی را بابت کاشی‌کاری و زینت مساجد می‌پردازند؛ درحالی که می‌توان همین هزینه را صرف تأسیس مساجد جدید در محل‌های مورد نیاز نمود یا برای مثال بسیاری از خیران به مدرسه‌سازی برای آموزش و پرورش رو آورده‌اند و هر ساله مبالغ کلانی را در سطح کشور برای نوسازی مدارس اختصاص می‌دهند که بسیار ارزشمند و سودمند است؛ ولی بخشی از این هزینه‌ها را نیز می‌توان در مسیر ازدواج و هزینه‌های کمرشکن مسکن و درمان نیازمندان سوق داد.

با این مقدمه روشن می‌شود رعایت اولویت‌های انفاق از قبیل طبقه‌بندی و اولویت‌بندی انفاق‌شوندگان و اولویت‌بندی میان نیازهای اولی و ثانوی و حقیقی و کاذب آنان و رعایت اصول و قواعد کمی و کیفی انفاق که به رعایت اصول عدالت و انصاف و احسان و ایثار منتهی انجامد، امری است که دانش و بینش و عقل و تدبیر بیشتری را می‌طلبد. بی‌توجهی به این اصول و قواعد چه‌بسا سبب می‌شود انفاق به ثمر ننشیند و رشد و پیشرفتی در فرد یا جامعه به بار نیآورد؛ ازاین‌رو در آیات و روایات اهل بیت (علیهم‌السلام) در کنار تأکید بر اصل انفاق بر اهمیت جدا بودن و رعایت آداب آن نیز پافشاری شده است؛ از جمله در روایت باب «وضع المعروف موضعه: نهادن کار پسندیده در جای خودش» از کتاب کافی امام صادق (علیه‌السلام) به فضل بن عمر فرمود: «يَا مَفْضَلُ إِذَا ارْتَدَّتْ أَنْ تَعْلَمَ أَشَقَى الرَّجُلُ أَمْ سَعِيدٌ فَانْظُرْ سَيْبَهُ وَ مَرْوَفَهُ إِلَى مَنْ يَصْنَعُهُ فَإِنْ كَانَ يَصْنَعُهُ إِلَى مَنْ هُوَ أَهْلُهُ فَأَعْلَمْ أَنَّهُ إِلَى خَيْرٍ وَإِنْ كَانَ يَصْنَعُهُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَأَعْلَمْ أَنَّهُ لَيْسَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ»^۱ ای مفضل، اگر می‌خواهی بدانی فردی بدبخت است یا خوشبخت، به عطا و کار پسندیده‌اش نگاه کن که به سوی چه کسی آن را انجام می‌دهد؛ اگر به سوی کسی که اهلش هست انجام می‌دهد، بدان که به سوی خیر

۱. شیخ کلینی: الکافی: ج ۴، ص ۳۰-۳۱، بابُ وَضْعِ الْمَعْرُوفِ مَوْضِعَهُ، ح ۱.

است و اگر به سوی غیر اهلش انجام می‌دهد، بدان که برای او نزد خدا خیری نیست». در روایت دیگر امیرالمؤمنین علیه السلام پس از مخالفت شدید با پیشنهاد اعطای مصلحت‌آمیز اموال بیت‌المال به سران عشایر و اشراف - برای جلب رضایت آنان - فرمود: «مَنْ كَانَ فِيكُمْ لَهُ مَالٌ فَإِيَّاهُ وَ الْفَسَادَ فَإِنَّ إِعْطَاءَهُ فِي غَيْرِ حَقِّهِ تَبْذِيرٌ وَ إِسْرَافٌ وَ هُوَ يَرْفَعُ ذِكْرَ صَاحِبِهِ فِي النَّاسِ وَ يَضَعُهُ عِنْدَ اللَّهِ وَ لَمْ يَضَعْ امْرُؤٌ مَالَهُ فِي غَيْرِ حَقِّهِ وَ عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهِ إِلَّا حَرَمَهُ اللَّهُ شُكْرَهُمْ وَ كَانَ لَغَيْرِهِمْ وَ ذُهُمُ فَإِنْ بَقِيَ مَعَهُ مِنْهُمْ بَقِيَّةٌ مِمَّنْ يُظْهِرُ الشُّكْرَ لَهُ وَ يَرِيهِ النَّصْحَ فَإِنَّمَا ذَلِكَ مَلَقٌ مِنْهُ وَ كَذِبٌ فَإِنْ زَلَّتْ بِصَاحِبِهِمُ النَّعْلُ ثُمَّ اخْتَلَجَ إِلَى مَعْرُوفِهِمْ وَ مُكَافَأَتِهِمْ فَأَلَامَ خَلِيلٍ وَ شَرَّ حَدِيثٍ: هر کس از شما مالی دارد، مبادا آن را بپناه سازد که اعطای آن در غیر حقش تبذیر و اسراف است و این کار نام صاحبش را در میان مردم بالا می‌برد و در نزد خدا پایین می‌آورد و کسی مالش را در غیر حقش و نزد غیر اهلش نمی‌دهد، جز اینکه خداوند از شکرگزاری آنان محرومش می‌کند و دوستی‌شان برای غیر او می‌شود؛ پس اگر از آنان کسی مانده باشد که از او تشکر کند و خیرخواهی نشانش دهد، این بها چالوسی و دروغ از جانب اوست و اگر پای رفیقشان لغزید و به کمک و پاداش آنان نیازمند شد، پست‌ترین دوست و بدترین رفیق‌اند». پس از آن حضرت برخی از نمونه‌های مصروف درستی اموال را چنین بیان می‌کند: «فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ لَهُ مَالٌ فَلْيُصِلْ بِهِ الْقُرَابَةَ وَ لِيُحْسِنْ إِلَى الصَّيْفَةِ وَ لِيُفَكِّ بِهِ الْعَانِي وَ الْأَسِيرَ وَ ابْنَ السَّبِيلِ فَإِنَّ الْقُوْرَ بِهَذِهِ الْخِصَالِ مَكَارِمُ النَّبِيَا وَ شَرَفُ الْآخِرَةِ: پس هر کس از شما مالی دارد، با آن صله رحم کند و میهمان‌نوازی نکند و انسان‌های رنجور و اسیر و در راه‌مانده را آزاد سازد که نیل به این حاصلات، مایه کرامت‌های دنیایی و شرف آخرت است».

ما برای یافتن اولویت‌های انفاق و کم و کیف آن دست به دامن آموزه‌های دین مبین می‌شویم تا راه میانه را بیابیم؛ چراکه جای جای قرآن مجید و کلمات گهربار

اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام حاوی توصیه‌ها و نکاتی در باب انفاق و هزینه‌کرد اموال است و بی‌شک یکی از ابعاد درخشان زندگی آنان که سیطره آنان را بر دل‌های مردم دوچندان کرده است، بعد بخشندگی و سخاوت آنان است که به شکل‌های گوناگونی تحقق یافته و این بُعد زندگی آنان نیز همچون دیگر فضایل آنان در چارچوب اصول و قواعدی واقع شده است که با تأمل در سیره و سخنانشان به دست می‌آید. این نوشتار بر آن است تا با گردآوری آیات کتاب حکیم و سخن و سیره عملی اهل بیت علیهم السلام در باب انفاق و بخشندگی و تأمل در آنها، نقشه‌ای راهبردی از اصول و قواعد بخشندگی و حد و مرزهای آن فراهم آورد تا در پرتو آن انفاق‌های فردی و اجتماعی را منظر کمی و کمی ارتقا و سامان یابد و برخی از افراط و تفریط‌هایش به اعتدال گراید.

این نوشتار می‌نوشد تا با بهره‌گیری از منابع دست‌اول یا مؤید به عقل و نقل و با استقرای نمونه‌های فراوان از انفاق‌های معصومان علیهم السلام و تنظیم آنها در چارچوب اصول و قواعد، انطباق آنها را بر اصول عقلی و عقلایی و علمی نیز اثبات کند؛ هرچند سیره معصومان علیهم السلام خود منبع استنتاج قواعد عقلانی است.^۱ تا کنون در شیعه و اهل سنت آثار فراوانی در موضوع انفاق نگاشته شده است که عده کمی از آنها، نگاه قاعده‌نگر به این موضوع داشته‌اند؛ برای مثال بسیاری از عناوین، ابواب الصدقه کتاب‌های کافی، کتاب من لایحضره الفقه و سبیل الشیعه و جامع احادیث الشیعه خود در حکم یک اصل یا قاعده است؛ ولی کتاب جامع که به نحو شایسته شرایط و آداب انفاق را در قالب اصول و قواعد و از زوایای گوناگون استقرا

۱. البته شماری از انفاق‌های نقل‌شده از معصومین علیهم السلام در منابع گوناگون نیز هست که با این اصول و محکومات قرآن و سنت همخوانی ندارد و به نقد و بررسی بیشتر نیاز دارد که مجال بررسی آنها در این نوشتار نیست و به حول و قوه الهی در پژوهشی دیگر بدان خواهیم پرداخت و مشکلات سندی و مصدری و دلالتی آنها را بیان خواهیم کرد.

کند، ظاهراً تاکنون تألیف نشده است و آثار موجود نیز کم و بیش به ذکر شمار انگشت‌شماری از قواعد انفاق بسنده کرده‌اند.^۱

همچنان‌که می‌دانیم انفاق در راه خدا شامل دو قسم انفاق واجب و مستحب می‌شود. انفاق‌های واجب مثل خمس، زکات، قربانی در حج، نذرهای مالی و دیات و کفارات، نفقه زن و فرزند و والدین و برخی موارد دیگر است و انفاق مستحب نیز همه دیگر انفاق مال در راه خدا را شامل می‌شود. مباحثی مثل خمس و زکات و نذرهای مالی و دیات و کفارات از گستره بحث ما خارج است؛ چراکه حدود این مباحث به خوبی در نقد تبیین شده است و به طرح مجدد آنها در این نوشتار اخلاقی نیاز نیست؛ بنابراین بحث ما درباره فهم خاصی از انفاق‌های واجب و عموم انفاق‌های مستحب است.

شایان ذکر است در نقل احادیث این کتاب، از کتب دست‌اول حدیثی همچون کتب اربعه شیعه و حتی صحاح سته اهل سنت، به ذکر عناوین ابواب احادیث تعدد داشته‌ایم؛ چراکه مؤلفان آنها هم فقیه و هم محدث بوده‌اند و عنوان باب نشانه فهم و برداشت آنان از حدیث است و می‌تواند شاهی بر فهم درست یا نادرست ما از حدیث نیز باشد؛ افزون بر اینکه عنوان باب، جایگاه حدیث در آن کتاب را نیز روشن می‌سازد و به گونه‌ای خواننده کنجکاو را از سرگردانی در می‌آورد. اشاره به مصادر و اسناد متعدد یک حدیث در پاورقی نیز برای کمک به اعتبارسنجی روایت است. همچنین به ذکر متون آیات و روایات در متن یا پاورقی تعدد داشته‌ایم تا از نورانیت کلمات پروردگار و اهل عصمت علیهم‌السلام بی‌بهره نمانیم. روش ما در اعتماد به روایات، جمع شواهد و قرائن برای

۱. شماری از این آثار عبارت‌اند از: کتاب‌های اسلام و راهکار فاصله طبقاتی از سید مرتضی حسینی اصلانی؛ المال فی الإسلام از محمود محمد بابلی؛ شکاف طبقاتی، توزیع مجدد ثروت و رفاه‌های قرآنی از مرتضی صاحب‌فصول؛ فقه الفقراء و المساکین از عبدالسلام خرنی؛ مجلد دهم کتاب احیاء علوم الدین و مجلد ششم از کتاب المحجة البیضاء؛ الإنفاق فی سبیل الله از عزالدین بحر العلوم؛ نظریة الإنفاق فی ضوء القرآن الکریم از باسم احمد عامر؛ رسالة فی الشوری و الإنفاق از ابن قرناس؛ کتاب قواعد فی اکتساب المال و انفاقه فی القرآن الکریم... از داود الخمار.

و ثوق به آنهاست؛ لذا هیچ خبری را به صرف ضعف سند یا ارسال در سند کنار نمی‌گذاریم و هیچ خبری را نیز به صرف صحت ظاهری سند نمی‌پذیریم؛ بلکه در بسیاری از موارد به‌ویژه در روایات اخلاقی از روایات ضعیف‌السند نیز دست‌کم می‌توان به عنوان مؤید یا شاهد در کنار ادله دیگر بهره‌جست و البته قایل به تسامح در ادله سنن نیز نیستیم. همچنین در حذف برخی از احادیث نیز تعمد داشته‌ایم؛ چون علاوه بر ضعف سند، مشکلات دیگری همچون «شدوذ» یا تعارض با برخی از اصول مسلم اخلاقی یا انتقادی را داشتند که مجال نقد و بررسی تفصیلی آنها در این نوشتار نبود.

این نوشتار از یک مقدمه و شش فصل تشکیل شده است. در فصل اول مفاهیم مهم و پرکاربرد در این اثر شناسایی شده‌اند. فصل دوم کتاب درباره شرایط کیفی و کمی انفاق است. فصل‌های سوم تا پنجم نیز به بیان مراتب و طبقات انفاق می‌پردازد که سنخ مباحث آن تلفیقی از شرایط و آداب انفاق است. در فصل سوم نوع انفاق به حسب مراتب نیازهای انسان (اعم از طعام، آب، پوشاک، مسکن، هزینه‌های ازدواج، پرداخت بدهی، تأمین هزینه‌های سفر در راه‌ماندگان و آزادسازی از قید بندگی) ساماندهی و قواعد مرتبط به هریک از آنها بیان شده است. فصل چهارم این کتاب نیز به تبیین اصول و قواعد انفاق بر خود و خویشاوندان، اعم از زن و فرزندان و والدین و دیگر خویشاوندان در قالب چهار طبقه می‌پردازد. در فصل پنجم اصول و قواعد انفاق بر عموم نیازمندان در قالب هفت طبقه بیان شده است که عبارت‌اند از ایام، همسایگان، فقرا و مساکین، سائلان، عامه مسلمانان و نیازمندان اهل کتاب. در فصل ششم کتاب نیز آداب متعدد انفاق ذکر شده است.

در پایان بر خود لازم می‌دانم به رسم ادب از همه بزرگوارانی که در به‌ثمرنشستن این پژوهش یاری‌ام کردند، به‌ویژه از برادر بزرگوار جناب حجت‌الاسلام والمسلمین سیدرضا حسینی - کارشناس مباحث اقتصاد و اقتصاد اسلامی - که با نظارت در

مراحل گوناگون این اثر مرا از رهنمودهای ارزشمندش بهره‌مند کرد، استاد و فاضل ارجمند حجت‌الاسلام و المسلمین محمد عالم‌زاده نوری و برادر و فاضل بزرگوار حجت‌الاسلام و المسلمین سیدعلیرضا مددی الموسوی که با مطالعه و ارزیابی این اثر نکات اصلاحی فراوانی را به بنده گوشزد کردند؛ همچنین از برادران بزرگوار پژوهشکده اخلاق و معنویت به‌ویژه از جناب حجت‌الاسلام و المسلمین مهدی علیزاده مدیر محترم پژوهشکده، جناب حجت‌الاسلام و المسلمین محمدتقی اسلامی، مدیر محترم گروه اخلاق، دوست عزیز و فاضل جناب حجت‌الاسلام و المسلمین حسین مرادی، کارشناس مسئول دفتر پژوهش که در مراحل مختلف این اثر اقدامات شایسته و ارزشمندی را انجام داد، نیز نشر پژوهشگاه که آماده‌سازی فنی و چاپ و نشر اثر حاضر را بر عهده داشته و دارد، کمال تقدیر و تشکر را بنمایم و دوام توفیقاتشان را از درگاه پروردگار منان بخواهم.

کاظم دلیری